

Raport științific

privind implementarea proiectului în perioada mai – decembrie 2013

Dezrădăcinare, deportare și supraviețuire. Modele literare ale identității și memoriei evreilor din Bucovina

PN-II-RU-PD-2012-3-0233

Conform propunerii de proiect aprobate, în perioada mai – decembrie 2013 s-au desfășurat activitățile științifice prevăzute pentru a fi finalizate în cadrul acestei etape, după cum urmează:

1. Stabilirea bibliografiei

Bibliografia generală și specifică a fost indentificată consultând cataloagele electronice ale bibliotecilor din Iași (B.C.U.), București (B.N.R., B.A.R., B.C.U.B.), Viena (Ö.N.B., Universitätsbibliothek, Bibliothek des Jüdischen Museums Wien), Ierusalim (National&University Library of Israel), Tel Aviv (Sourasky Central Library) și Berlin (Staatsbibliothek zu Berlin, HU/FU-Universitätsbibliothek). Au fost de asemenea accesate bazele de date ale unor arhive din Ierusalim și din New York (de ex. arhiva Yad Vashem, The Central Archives for the History of the Jewish People, Leo Baeck, YIVO) în vederea stabilirii necesităților de documentare de scurtă și de lungă durată.

Ca urmare a acestei munci de documentare, a fost identificat un număr de 197 de titluri bibliografice reprezentative, aceste lucrări vor sta la baza cadrului interpretativ al proiectului. Bibliografia a fost structurată pe trei mari capitole: a) lucrări și studii istorice; b) scrieri literare și documentar-literare; c) studii de teorie și de estetică literară, lucrări care țin de sfera științelor culturologice. Referințele bibliografice înregistrate până în prezent acoperă diverse spații lingvistice și culturale, permițând consultarea unei literaturii de specialitate redactată în limbile română, germană, franceză, engleză și idiș.

2. Aprofundarea cadrului teoretic / documentar al proiectului

a) Revenirea Bucovinei la România; Evreii din Bucovina în timpul celui de-al Doilea Război Mondial; Deportările în Transnistria

În această etapă de studiu s-a avut în vedere o lectură critică a unui anumit corpus de studii istorice în vederea schițării cadrului istoric și a surprinderii particularităților Șoah-ului din România într-o manieră cât mai obiectivă. Aparatul bibliografic care a susținut această întreprindere științifică a fost

compus din studii redactate de istorici români, israelieni, germani, americani ș.a. O parte dintre aceste materiale au putut fi consultate la Biblioteca Universitară din Iași, o serie de lucrări și studii aflându-se în biblioteca proprie. Amintim aici următoarele publicații care au fost parcurse și fișate: Jean ANCEL, *Transnistria, 1941-1942: the Romanian mass murder campaigns* (Tel Aviv: The Goldstein-Goren Diaspora Research Center/Tel Aviv University 2003); Sebastian BALTA, *Rumänien und die Großmächte in der Ära Antonescu (1940 - 1944)* (Stuttgart: Steiner 2005); Lya BENJAMIN (Coord.), *Legislația antievreiască* (București: Editura Hasefer 1993); Wolfgang BENZ [Hrsg.], *Holocaust an der Peripherie: Judenpolitik und Judenmord in Rumänien und Transnistrien 1940 – 1944* (Berlin: Metropol 2009); Randolph L. BRAHAM, *The destruction of Romanian and Ukrainian Jews during the Antonescu era* (New York: Columbia University Press 1997); Gheorghe BUZATU, *România cu și fără Antonescu* (Iași: Editura Moldova 1991); Matatias CARP, *Cartea Neagră*, ediția a II-a (București: Editura Diogene 1996); Mihai FĂTU, *Consens pentru salvarea națională a României. Septembrie 1940 – august 1944* (București: Editura Ministerului de Interne 1996); Julius S. FISCHER, *Transnistria. The forgotten cemetery* (New York: South Brunswick 1969); Dinu C. GIURESCU, *Românii în al doilea război mondial (1939-1945)* (București: Editura All 1999); Hiltrun GLASS, *Zerbrochene Nachbarschaft. Das deutsch-jüdische Verhältnis in Rumänien 1918-1938* (München: Oldenbourg Verlag 1996); Mariana HAUSLEITNER, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Großrumäniens 1918-1944* (München: Oldenbourg Verlag 2001); Mariana HAUSLEITNER [Hrsg.]: *Rumänien und der Holocaust: zu den Massenverbrechen in Transnistrien 1941 – 1944* (Berlin: Metropol-Verlag 2001); Carol IANCU, *Evreii din Romania, 1919-1938: de la emancipare la marginalizare* (București: Hasefer 2000); Radu IOANID, *Evreii sub regimul Antonescu* (București: Editura Hasefer 1998).

Concluziile preliminare la care am ajuns după parcurgerea acestor lucrări sunt următoarele: astfel, dacă în teritoriile Vechiului Regat a fost, într-o primă fază, doar evacuarea evreilor din mediul rural în centrele urbane, pentru unele orașe din Nordul Moldovei și îndeosebi în teritoriile realipite, Basarabia și Bucovina, situația a fost diferită, fiind însoțită de deportări masive în teritoriile de dincolo de Nistru. În cazul Transnistriei nu poate fi vorba despre o exterminare elaborată, organizată în cele mai mici detalii, așa cum s-a întâmplat în lagărele de exterminare naziste prin metode precum gazarea sau experimente medicale, însă ceea ce a fost specific pentru numeroase ghetouri și lagăre din Transnistria a fost faptul că autoritățile politice românești din acea perioadă au urmărit decimarea deținuților pe „cale naturală”, cu minim de efort financiar și administrativ, condițiile de trai mizere din Transnistria, subnutriția, tifosul, gerul reprezentând principalele cauze ale numeroaselor decese.

b) *Populația evreiască din Bucovina „austriacă”: dimensiuni culturale și identitare*

Acest punct a cuprins o evaluare a studiilor de istorie socială, de istorie socială a literaturii, ce vizează spațiul centraleuropean, cât și a lucrărilor consacrate „reconstruirii” și interpretării critice a fenomenului cultural „bucovinean”.

Stagiul de documentare pe care l-am efectuat în perioada 1.08. – 30.09.2013 la Biblioteca Națională Austriacă și la Biblioteca Universității din Viena a contribuit la completarea și procurarea bibliografiei necesare derulării proiectului. Dintre titlurile parcurse și fișate amintim: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* (Wien: Kaiserlich-königl. Hof- und Staatsdr. 1899); Hugo GOLD (Coord.), *Geschichte der Juden in der Bukowina*, Vol. I (Tel Aviv: Olamenu Publishers 1958); Delphine BECHTEL, *La Renaissance culturelle juive en Europe centrale et orientale 1897-1930: langue, littérature et construction nationale* (Paris: Belin 2002) ; Steven BELLER, *Wien und die Juden 1867-1938* (Wien: Böhlau 1993); Andrei CORBEA-HOIȘIE (Hrsg.), *Jüdisches Städtebild. Czernowitz* (Frankfurt am Main: Jüdischer Verlag 1998); Andrei CORBEA-HOIȘIE / Jacques LE RIDER (Hrsg.), *Metropole und Provinzen in Altösterreich (1880-1918)* (Wien/Köln/Weimar: Böhlau 1996); Erich PROKOPOWITSCH, *Das Ende der österreichischen Herrschaft in der Bukowina* (München: Oldenbourg 1959); Andrei CORBEA-HOIȘIE (Hrsg.), *Czernowitzer Geschichten: über eine städtische Kultur in Mitteleuropa* (Wien: Böhlau 2003); Kurt SCHARR, *Die Landschaft Bukowina: das Werden einer Region an der Peripherie 1774 – 1918* (Wien: Böhlau 2010); Lucy DAWIDOWICZ, *The Golden Tradition. Jewish Life and Thought in Eastern Europe* (Syracuse, New York: Syracuse University Press 1996); Claudio MAGRIS, *Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur* (Wien: Paul Zsolnay Verlag 2002); Robert S. WISTRICH, *The Jews of Vienna in the Age of Franz Joseph* (New York: Littman 1989); Carl E. SCHORSKE, *Fin de Siècle Vienna. Politics and Culture* (New York: Adolf A. Knopf 1980); Jacques LE RIDER / Moritz CSÁKY, *Transnationale Gedächtnisorte in Zentraleuropa* (Innsbruck/Wien: Studien Verlag 2002).

Rezultatele preliminare obținute în urma acestui stadiu de documentare pot fi rezumate după cum urmează: Elementul demografic deține un rol deosebit de important pentru procesul evaluării construcției identitare a populației bucovinene. Spre deosebire de Galiția, în Bucovina niciunul dintre grupurile etnice conlocuitoare nu au atins o majoritate absolută. Această mixtură de națiuni din Bucovina a condus la crearea unor mituri, propagându-se adeseori o imagine simplificatoare, deformată și idilică a unei regiuni în care legăturile dintre naționalitățile conlocuitoare erau descrise ca fiind armonioase și pașnice. Anexarea Bucovinei în cadrul Imperiului Habsburgic, mai întâi ca parte a Galiției, a adus cu sine o dezvoltare singulară care s-a reflectat în procesul rapid de modernizare al infrastructurii, al educației, culturii, economiei și în consecință, a demografiei. Evenimentele istorice din anul 1918 care au marcat disoluția Monarhiei Austriece au reprezentat pentru marea majoritate a evreilor bucovineni elementul declanșator al unei sfâșietoare dezorientări și al unei adânci rupturi identitare. Distrugerea vechilor fundamente și pierderea punctelor de reper existențiale au fost

resimțite de mulți dintre aceștia ca fiind extrem de dureroase. Procesul românizării s-a putut impune cu o foarte mare dificultate în sfera privată a bucovinenilor, limba germană rămânând pentru multă vreme limba colocvială a acestora, iar cultura germană drept un important punct de referință în context identitar. Acest aspect devine evident atunci când analizăm scrierile literare redactate de autori bucovineni imediat după destrămarea Monarhiei Austro-Ungare, făcând abstracție de orientarea lor lingvistică, putem sesiza acea mândrie de a fi aparținut cândva statului multinațional austriac.

c) *Literatura despre Holocaust: aspecte teoretice, metodologice, estetice*

În această etapă de studiu, consultând o serie de studii de teorie și de estetică literară, au putut fi evidențiate diferite modele de interpretare care vor susține din perspectivă teoretică desfășurarea unor analize ulterioare. În acest scop au fost examinate următoarele studii: Jan ASSMANN, *Das kulturelle Gedächtnis* (München 1997); Jean-Yves et Marc TADIÉ, *Le Sens de la mémoire* (Paris 1999); Elie WIESEL, *Ethics and Memory. Ethik und Erinnerung*. In: Ernst Reuter-Vorlesung im Wissenschaftskolleg zu Berlin (26. Juni 1996) (Berlin-New York 1997); James E. YOUNG, *Beschreiben des Holocaust* (Frankfurt am Main 1992); Aleida ASSMANN / Geoffrey HARTMANN, *Die Zukunft der Erinnerung und der Holocaust* (Konstanz 2011); Wolfgang ISER, *Die Wirklichkeit der Fiktion. Elemente eines funktionsgeschichtlichen Textmodells der Literatur*. In: Reiner Warning, *Rezeptionsästhetik* (München 1979), p. 277-324; Theodor ADORNO, *Kulturkritik und Gesellschaft* (Frankfurt 2003) ș.a.

Concluziile preliminare la care am ajuns după parcurgerea acestor lucrări sunt următoarele: în ultimele decenii au apărut un aflux de scrieri teoretice care au ca temă de cercetare literatura supraviețuitorilor Holocaustului, abordările fiind diferite. Acestea analizează formele de reprezentare ale evenimentelor istorice, semnificația lor, ce rememorează și cum se rememorează Holocaustul. Ultima generație de exegeți literari este conștientă de faptul că modurile de a reprezenta Holocaustul nu pot fi interpretate izolat de facticitatea lor istorică. Pentru a fi reținute de memoria colectivă, evenimentele au nevoie de o formă, iar orice formă recurge la elementul material, de obicei limba preia acest rol. Facticitatea Holocaustului supraviețuiește doar ca urmare a reconstrucției sale epice și culturale.

*

De asemenea, amintim faptul că în decursul acestei etape au avut loc numeroase întâlniri de lucru între directorul de proiect, Dr. Francisca Solomon, și mentorul proiectului, Prof. univ. dr. Andrei Corbea-Hoișie, în cadrul cărora au fost discutate diverse chestiuni teoretice, metodologice și aspecte ce țin de dimensiunea interpretativă a textelor.

3. Prezentarea și discutarea rezultatelor preliminare în cadrul unor colocvii, simpozioane și conferințe naționale/internaționale

1. 25.-26.06.2013: International Conference „Israel – Culture, Nation and State”, The „Alexander Safran” Center for Jewish History and Hebrew Studies, Faculty of History, University of Iași, România

Referat: „Deportation and Survival of the Jews from Bucovina. Literary Models of Identity and Memory Construction”

2. 16.-20.10.2013: Internationale Tagung: Literatur – Kultur – Zivilgesellschaft: Zur Habsburger Prägung des Bildungswesens in der Bukowina und Nachbarregionen zwischen 1848 und 1940; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ucraina

Referat: „Jüdische Erziehung und Ausbildung im Cheder: Literarische Perspektiven in den Texten galizischer und bukowinischer jüdischer Autoren” (se așteaptă confirmarea publicării referatului sub formă de articol).

3. 10.-13.12.2013: Internationale Konferenz: „Wien als Drehscheibe großer jiddischer Kultur“, Universität Wien, Austria.

Referat: „Die Bukowina und der transnistrische Holocaust in ausgewählten Schriften von Alexander Spiegelblatt und Edgar Hilsenrath – sprachliche, diskursive und narrative Aspekte”.

4. 16.-18.12.2013: Germanisten-Kongress, Universidad Sevilla, Spania

Referat: „Die Bukowina zwischen Traum und Trauma. Die Thematisierung der Deportationen nach Transnistrien in ausgewählten Schriften von Edgar Hilsenrath und Aharon Appelfeld“ (se așteaptă confirmarea publicării referatului sub formă de articol).

4. Stagii de cercetare/documentare

- **1.08. – 30.09.2013:** stagiul de cercetare și documentare la Biblioteca Națională a Austriei și la Biblioteca Universitară, Viena.

25.11.2013

Director de proiect,
Asist. dr. Francisca SOLOMON